

Een zaak van begin tot eind

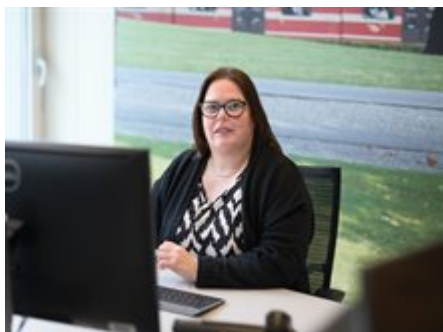
Wanneer een partij in een rechtszaak het niet eens is met de uitspraak van de rechter, kan deze partij meestal het oordeel van een hogere rechter vragen. De meeste zaken beginnen bij een rechtbank. Dan is de hogere rechter een gerechtshof. Wanneer het gerechtshof uitspraak heeft gedaan, staat in bepaalde gevallen de mogelijkheid tot cassatieberoep open. De Hoge Raad beoordeelt of een cassatieberoep gegrond is. In de wet staat op welke gronden de Hoge Raad een rechterlijke uitspraak kan vernietigen.

Hoe dit proces verloopt, vanaf het moment dat een cassatieberoep wordt ingesteld tot de uitspraak van de Hoge Raad gepubliceerd wordt, vertellen we in dit hoofdstuk. We hebben daarbij gekozen voor mensen uit een van de sectoren waarbinnen de Hoge Raad hoogste rechter van het Koninkrijk is, de belastingsector. Zij vertellen wat ze doen en welke schakel zij en hun afdeling vormen binnen de keten die gaat van binnenkomst van het beroep tot de publicatie van de uitspraak.

Jeanine Mudde-Vink, administratief juridisch medewerker

Vraagbaak

Haar werkkamer op de derde verdieping wordt gedomineerd door twee grote beeldschermen op haar bureau en een wandvullende foto van een in het groen verscholen rood-witte tram. Elke ochtend vertrekt Jeanine om half zeven van huis, een half uur later zit zij achter haar bureau aan het Korte Voorhout. Om half vier zit haar werkdag erop. 'Ik ben een ochtendmens en bovendien vermijd ik zo de files.' De route van en naar haar werk kan Jeanine na bijna 25 jaar inmiddels dromen. In 2001 begon zij als dossierbehandelaar bij de Hoge Raad, twee jaar geleden volgde de promotie tot administratief juridisch medewerker in de belastingsector. 'Mijn werk is heel breed. Soms help ik de dossierbehandelaars, ik stel de jaarcijfers op, zat in een werkgroep over de bouw van een intern portaal waarop de digitale processtukken binnenkomen en begeleid onder meer nieuwe medewerkers. Als je het kort zou moeten samenvatten, doe ik alles om de werkprocessen van de dossierbehandelaars te faciliteren. Daarnaast ben ik met mijn ervaring ook een soort vraagbaak.'

"Het werk is inhoudelijk en veelzijdig en de sfeer is goed en los."

Megaklus

Toen Jeanine begon was de Hoge Raad nog gevestigd in de Kazernestraat, daarna volgde een verhuizing naar het Lange Voorhout, voordat in 2016 het pand aan het Korte Voorhout werd betrokken. De verhuizingen staan haar nog levendig bij. 'Het waren megaklussen.' Een groot project waarbij zij nauw is betrokken, is het digitaal procederen. 'Bij civiel en straf is het verplicht om digitaal te procederen, bij mijn sector, belasting, mag het ook nog per post. Dat is omdat, anders dan bij straf en civiel, burgers zelf mogen procederen, dus zonder advocaat.' Het digitaliseringstraject is nog steeds gaande. Op de planning staat nu ook dat vanuit het Caribisch deel van het Koninkrijk bij ons digitaal kan worden ingelogd.' Vanaf het begin was Jeanine bij het traject betrokken. Ze zat in een werkgroep die de bouw van het interne portaal waarop de processtukken binnenkomen begeleidde en schrijft nu de werkinstructies voor medewerkers van de griffie waarin stap voor stap het werkproces wordt beschreven vanaf het moment dat een dossier digitaal is aangeleverd. 'Leuk werk, vind ik dat.'

Veelzijdig

Haar lange loopbaan bij de Hoge Raad kende een korte onderbreking, om precies te zijn: twee maanden. Jeanine had bedacht dat het misschien wijs was om eens buiten de Hoge Raad te gaan kijken. Het werd een baan als managementassistent. 'Ik kwam er al heel snel achter dat dat werk niet bij mij paste.' Na twee maanden zat zij alweer op haar vertrouwde plek aan het Korte Voorhout. 'Mijn werkgever vond het jammer dat ik wegging en was dus ook blij dat ik weer terugkwam. Ik op mijn beurt was blij omdat het werk en de werkomgeving hier veel beter bij mij passen. Het werk is inhoudelijk en veelzijdig en de sfeer is goed en los. Ik zit hier meer dan goed. De kans dat ik mij nog eens waag aan een uitstapje buiten de Hoge Raad is heel klein.'

Frank Treuren, gerechtssecretaris

Spin in het web

Nog een klein jaar en Frank Treuren gaat met pensioen. Hij heeft er dan 48 jaar in overheidsdienst opzitten. 'Het is mooi geweest,' zegt Frank, die na een hbo-studie Rechten via de Raad van State en de gemeente Den Haag als eerste medewerker administratie bij de Hoge Raad begon. Leuke baan, daar niet van, maar wat weinig juridisch. Vandaar dat hij geen moment twijfelde toen hem werd gevraagd of hij iets voelde voor de baan van gerechtssecretaris. Vanaf dat moment had Frank het gevoel zijn plek te hebben gevonden. 'Je bent als gerechtssecretaris een intermediair tussen griffie en raad en andersom. Dat houdt in: veel regelen en plannen om de zaken soepel te laten verlopen, we zijn een soort spin in het web. Dat past bij me, ik ben een generalist die zich graag overal mee bemoeit. Van alle takken binnen de organisatie weet ik in grote lijnen wat er speelt.' Zijn werkterrein strekt zich uit van het voorbereiden van de raadkamer tot het beoordelen van aanvragen tot uitstel van termijnen. En van het in de gaten houden of zaken binnen de redelijke termijn worden berecht tot het adviseren of een zaak al dan niet in behandeling kan worden genomen.

Zonder nadere motivering

Ze komen vaak langs, de artikelen 81 RO en 80a RO, de twee wetsartikelen op basis waarvan de Hoge Raad de zaak kan afdoen zonder nadere motivering. Ook daarbij is Frank nauw betrokken. 'De inhoudelijke advisering over de afdoening van zaken behoort ook tot mijn takenpakket dat, zoals je inmiddels begrijpt, zeer divers is.' Artikel 80a wordt toegepast op zaken die niet in aanmerking komen voor cassatie, bijvoorbeeld omdat een soortgelijke rechtsvraag al eerder door de Hoge Raad is behandeld of omdat het cassatieberoep sowieso niet tot cassatie kan leiden. 'De zaak stopt in dat geval bij de voordeur.' Bij artikel 81 RO gaat het om de (inhoudelijke) vraag of de zaak strekt tot beantwoording van rechtsvragen in het belang van de rechtseenheid of rechtsontwikkeling. Is dat niet het geval, dan kan de Hoge Raad de zaak zonder nadere motivering afdoen. Dat leidt soms tot onvrede, weet Frank. 'Anders dan bij straf en civiel hebben wij als belastingkamer direct met burgers te maken. Zij zijn vaak emotioneel betrokken bij de zaak en dat lees je terug in de brieven die wij krijgen na een uitspraak.'

"Anders dan bij straf en civiel hebben wij als belastingkamer direct met burgers te maken."

Mondige burgers

Tien, vijftien jaar geleden namen burgers vaker genoegen met een beslissing van de Hoge Raad, zegt Frank. 'Burgers zijn mondiger geworden en reageren vaker. Dat zie je terug in de hele samenleving, dus ook bij ons. We krijgen meer brieven en er wordt vaker een klacht ingediend. Wat er bij ons verandert, is dat wij vaker dan voorheen ingaan op de brieven. Zonder natuurlijk in te gaan op de inhoudelijke afwegingen van de raadkamer, want dat valt onder het geheim van de raadkamer zoals dat in de wet is vastgelegd. Wat we ook zien, is dat het voor sommige juridische bureaus een verdienmodel is om zaken bij ons aanhangig te maken. De wetgever heeft dat geprobeerd in te dammen, maar nog steeds zien we dat in bijvoorbeeld WOZ-zaken veel cassatieverzoeken door bureaus worden ingediend.' Hoe lastig en tijdrovend sommige zaken ook zijn, hij is in al die lange jaren niet een dag met tegenzin naar zijn werk gegaan, zegt hij. 'Wat ik het meest ga missen straks? Los van de inhoudelijke kanten van mijn werk is dat de omgang met mijn collega's. Je kunt zonder probleem bij iedereen binnenlopen met vragen.'

Sanne Joosten, wetenschappelijk medewerker

"Het is puzzelen, studeren, twijfelen, overleggen, nog eens overleggen en dan de knoop doorhakken."

Sollicitatie

Superleuk, vond Sanne Joosten de sollicitatieprocedure. Zij werd neergezet in een kamertje, kreeg een casus voorgelegd – inclusief de bijbehorende stukken – en had vervolgens vier uur de tijd om daar in goed lopend Nederlands een beschouwing over te schrijven. Het onderwerp van de casus? Rioolheffing, iets dat voor haar volkomen nieuw was. Het ging haar goed af, ze werd aangenomen als medewerker van het wetenschappelijk bureau (WB'er) bij het parket. Dat is inmiddels alweer vier jaar geleden, een periode die voorbij is gevlogen, zegt ze. 'Na mijn studie Nederlands en fiscaal recht in Maastricht heb ik een paar jaar gewerkt in de belastingadviespraktijk, maar ik vond dat te commercieel. Mijn werk nu is stukken inhoudelijker. Bij het parket hebben we ongeveer drie weken de tijd om een beschouwing over de zaak te schrijven. Vaak heb je die tijd ook echt nodig. Het is vaak een ingewikkelde puzzel die je moet leggen. Dat begint met het bestuderen van de processtukken, de jurisprudentie, de relevante literatuur en de parlementaire geschiedenis van de wet in kwestie. Vervolgens ga je al wikkend en wegend aan de slag met het schrijven van een advies, dat uiteindelijk door de advocaat-generaal wordt verwerkt tot een conclusie. Soms wijkt die af van wat ik heb bedacht, een andere keer komen onze opvattingen overeen. Maar het is zijn stuk, zijn naam staat eronder. Het is uiteindelijk aan de raad om een besluit over de zaak te nemen, het staat hun vrij de conclusie van de advocaat-generaal al dan niet te volgen.'

Laagdrempelig

De belastingkamer heeft vier advocaten-generaal, met elk een eigen pakket. Iedere advocaat-generaal heeft drie medewerkers, diegene met de meeste dienstjaren wordt de Kabinet-oudste genoemd. Kabinet-oudste Sanne valt onder advocaat-generaal Robert Jan Koopman, ooit zelf WB'er. Sanne: 'Wij doen voornamelijk formele zaken, dat wil zeggen dat wij niet gaan over de materiële schuld, maar ons buigen over het formele proces van het opleggen van een aanslag tot het invorderen van de belasting. Dat lijkt saai misschien, maar het is juist hartstikke spannend en leuk om bijvoorbeeld na te gaan of een schuld al dan niet mag worden ingevorderd. Het is puzzelen, studeren, twijfelen, overleggen, nog eens overleggen en dan de knoop doorhakken. Wat fijn is, is dat we hier op de derde verdieping, de verdieping van de

belastingkamer, makkelijk bij elkaar binnenlopen voor advies en overleg. Extra leuk is dat wij als WB'ers in ongeveer dezelfde levensfase zitten. We zijn relatief jong en weten dat we worden geacht na een jaar of zes een baan buiten de Hoge Raad te gaan zoeken. Wat ik dan ga doen? Daar heb ik nog niet echt over nagedacht. We gaan het zien.'

Verjaard of niet verjaard

De zaak betrof of een schuld verjaard was of niet, op het eerste gezicht een redelijk overzichtelijke kwestie. Het lag anders, ontdekte Sanne. Jurisprudentie was er niet en de wet zelf was niet al te duidelijk over de aanhangige kwestie en dus voor meerdere interpretaties vatbaar. Een zaak naar haar hart. 'Aan mijn conclusie ging heel wat denk- en leeswerk en de nodige overleggen vooraf.' Zij legde haar advies voor aan advocaat-generaal Koopman. 'Hij heeft enkele nuances aangebracht in overleg met ons. Over het uiteindelijke stuk waren we het allemaal eens. De raad volgde ons advies. Het was een van de boeiendste zaken die ik de afgelopen tijd onder handen heb gehad, omdat het alle ingrediënten bevatte die mijn werk zo ontzettend leuk en interessant maken.'

Hicham Mezouar, wetenschappelijk medewerker

Vrijheid

Tijdens zijn studie fiscaal recht aan de Universiteit Leiden werd het zaadje geplant. Een paar docenten hadden eerder gewerkt bij de Hoge Raad en vertelden dat dat voor hen de leukste baan was geweest in hun carrière. Dus Hicham Mezouar had weinig aansporing toen zijn oog viel op een vacature van medewerker wetenschappelijk bureau (WB'er) bij de Hoge Raad. Niet dat zijn werk bij de Belastingdienst niet beviel. 'Het was heel inhoudelijk. Dus anders dan voor veel collega's die meer diepgang in hun werk zochten, was dat niet een doorslaggevende reden voor een overstap naar de Hoge Raad. Het was vooral nieuwsgierigheid of wat de docenten mij destijds hadden voorgehouden klopte.' Dat bleek het geval. 'Je werkt op hoog niveau met mensen die erg goed zijn in hun werk en de tijd voor je nemen. Het is verantwoordelijk werk, maar als WB'er ben je niet eindverantwoordelijk, ook dat vind ik fijn op dit punt in mijn loopbaan. Ik ben niet zo van management-dingen en tijdloos overleggen. Wat me ook bevalt is de vrijheid in mijn werk en dat ik word omringd een leuke ploeg collega's met een soortgelijke mindset.'

"Je werkt op hoog niveau met mensen die erg goed zijn in hun werk en de tijd voor je nemen."

Geen exacte wetenschap

Hicham begon als WB'er fiscaal bij het parket en stapte na anderhalf jaar over naar de raad. Een gangbare wissel, een WB'er maakt veelal na maximaal twee jaar de overstap van het parket naar de raad. In de kern, zegt hij, is het werk voor het parket en de raad hetzelfde. 'Je behandelt een zaak en schrijft een concept. Het verschil is dat je bij het parket meer vrijheid hebt in je denken en de manier van schrijven. Bij de raad ben je meer gebonden aan een vast taalgebruik en manier van schrijven. Een ander verschil is dat je bij het parket meer tijd hebt voor het schrijven van een concept-conclusie, namelijk ongeveer drie weken. Bij de raad krijg je grofweg een week voor een concept-arrest. Het is dus wat dynamischer.' Bij de raad werken twaalf fiscale WB'ers, verdeeld over afdeling A (ondernemingen) en afdeling B (particulieren). Een WB'er werkt in de regel voor een vaste raadsheer die het concept-arrest beoordeelt en ermee verdergaat. In de raadkamer wordt vervolgens over de zaak gesproken door – afhankelijk van de omvang van de zaak – een college van drie of vijf raadsheren. 'Een concept haalt nooit ongeschonden de eindstreep. Het gebeurt best vaak dat de raadsheren een andere visie op de zaak hebben dan ik. Dat kan, recht is geen exacte wetenschap. Zolang ik mijn standpunt goed heb onderbouwd, geen domme dingen schrijf en niks over het hoofd heb gezien vind ik dat ik mijn werk goed heb gedaan.'

Dieselaccijns

'Mijn leukste zaak? Daar moet ik even over nadenken, ik heb zoveel mooie zaken mogen doen. Maar interessant is zeker een accijnszaak, die al jaren loopt.' Een schipper was vrijgesteld van accijns op zijn diesel. Daarvoor moet aan twee voorwaarden worden voldaan; de diesel moet rood van kleur zijn en het moet een herkenningsstof bevatten. Dat laatste was niet het geval, waardoor hij toch accijns diende te betalen. 'Die herkenningsstof kun je niet zien met het blote oog, dus de vraag is of de schipper kon weten dat hij niet voldeed aan de vrijstellingseis. Deze vraag hebben we voorgelegd aan het Hof in Luxemburg omdat het raakt aan Europees recht. In Luxemburg wordt een dialoog gevoerd over de uitleg van het Europees recht tussen de rechters van de verschillende lidstaten en het Hof. De zaak loopt nog. We zijn er als Hoge Raad diep op ingegaan, mede omdat er meerdere zaken over deze kwestie lopen.'¹

Nog een jaar of drie en zijn tijd als WB'er zit erop. 'Het is de bedoeling dat WB'ers na een jaar of zes hun loopbaan voortzetten buiten de Hoge Raad. Ik heb nog niet echt nagedacht over wat ik hierna ga doen. Wat ik belangrijk vind is diepgang en verbreding, ik wil mij niet specialiseren in één specifiek onderwerp. Verder kijk ik wel wat er op mijn pad komt, ik laat mij graag verrassen.'

¹ Op 13 maart 2025 deed het Hof van Justitie uitspraak: HvJEU 13 maart 2025, C-137/23, [ECLI:EU:C:2025:179](#).

Melvin Pauwels, advocaat-generaal

Prikkelen

Zijn cv leest als dat van iemand die recht op zijn doel – advocaat-generaal in de sector belastingrecht – is afgegaan. Eerst een studie fiscaal recht, gevolgd door een promotie met als onderwerp de terugwerkende kracht van belastingwetgeving en een baan als belastingadviseur. Daarna senior beleidsmedewerker bij het ministerie van Financiën, wetenschappelijk medewerker bij de Hoge Raad (WB'er), belastingrechter in Zeeland, raadsheer in het

gerechtshof in 's-Hertogenbosch en vervolgens advocaat-generaal. 'Het klopt dat het lijkt alsof er een uitgedacht plan aan ten grondslag ligt,' erkent Melvin Pauwels, 'maar pas toen ik als WB'er bij de Hoge Raad werkte wist ik dat ik graag rechter wilde worden en dat ik graag ooit wilde terugkeren bij de Hoge Raad.' Dat moment kwam eerder dan verwacht. In 2023, hij was 44, werd Pauwels benoemd als advocaat-generaal. 'Ik was inderdaad nog jong, maar ik wilde het graag en leeftijd is voor mij geen reden iets niet te doen.' En dat ook nog in een vakgebied wat hem als student al mateloos boeide. 'Ik studeerde bedrijfseconomie, maar dat beviel mij matig. Ik ben overgestapt naar fiscale economie en ontdekte zo het fiscaal recht. Het trok me, het is een breed vakgebied dat allerlei vlakken in de samenleving raakt: van parkeerbelasting tot inkomstenbelasting en van de WOZ tot box 3. Maar belasting gaat ook over inkomensverdeling, rechtvaardigheid en rechtsbescherming, over een burger of bedrijf tegenover de machtige overheid, en het raakt tegelijk aan allerlei andere rechtsgebieden. In mijn rol als advocaat-generaal krijg ik de kans om mijn visie te geven op fiscale kwesties, uiteraard stevig wetenschappelijk onderbouwd. Je moet autonoom durven denken als advocaat-generaal en niet bang zijn om hier en daar wat te prikkelen. En dat alles in totale onafhankelijkheid. Waar vind je een andere plek waar je betaald eigenwijs mag zijn?'

"Belasting gaat ook over inkomensverdeling, rechtvaardigheid en rechtsbescherming, over een burger of bedrijf tegenover de machtige overheid."

Rechtsvorming

Het is de combinatie van wetenschappelijk denken en een concrete zaak dat het werk als advocaat-generaal voor hem zo boeiend maakt. 'Mijn proefschrift was redelijk abstract. In essentie ging het over rechtszekerheid en over de functie van wetgeving, het raakte aan rechtsfilosofie. Leuk en interessant, ik houd van abstract-conceptueel denken, maar ik miste toch het concrete van een zaak. Hier kan ik aan de hand van een zaak een breder beeld schetsen, in de zin dat rond een bepaalde concrete vraag nog tal van andere rechtsvragen kunnen meespelen. Ik kan de hele puzzel uitleggen. Ook interessant is dat ik de mogelijkheid heb om onderwerpen te agenderen en zo een zekere invloed heb op de rechtsvorming. Zo heb ik in het kader van de no cure no pay-problematiek, die een enorme toestroom van WOZ-zaken veroorzaakt, onder de aandacht van de Hoge Raad gebracht of het wel juist is dat een huurder die geen belang heeft bij de WOZ-waarde toch kan procederen over die WOZ-waarde. Mijn conclusie was dat dit maatschappelijk niet uit te leggen is en dat dit juridisch ook niet mogelijk zou moeten zijn. De Hoge Raad heeft mijn conclusie gevolgd en is omgegaan.'

Twee zielen

Wat hij soms mist in zijn huidige functie is het directe contact met burgers. 'Als

belastingrechter spreek je het ene moment met een keurig echtpaar over een WOZ-zaak, het volgende moment met een hennepkweker die het oneens is met zijn aanslag inkomstenbelasting en daarna weer met vertegenwoordigers van een groot bedrijf. Heel afwisselend. Mijn werk nu is zuiver juridisch en mijn instrumentarium is beperkter, in de zin dat ik bijvoorbeeld niet kan aansturen op een schikking.' Ook het raadkameren (collegiaal overleg over een zaak) mist hij weleens. 'Als rechter denk je zelf diep na over een zaak, ga je vervolgens in conclaaf met je collega's en neemt dan samen een beslissing. Dat heeft een enorme meerwaarde. Maar de tegenstrijdigheid is dat er tegelijkertijd een andere ziel in mijn borst huist die het juist ontzettend fijn vindt om in alle vrijheid op te schrijven wat ik er zelf van vind.' Deels wordt het gemis ondervangen door de nauwe samenwerking met zijn wetenschappelijk medewerkers, vervolgt hij. 'Ik heb een fantastisch team van jonge mensen om mij heen die mij ondersteunen. Hun frisse blik en verrassende invalshoeken hebben een enorme meerwaarde voor mijn conclusies.'

Eveline Faase, raadsheer

"Ik vind echt alles even boeiend aan dit werk – van het sparren met mijn wetenschappelijk medewerker en met mijn collega's in de raadkamer tot aan het bedenken en schrijven van een arrest."

Omgaan

Raadsheer Eveline Faase spreekt op bedachtzame, weloverwogen wijze, zeker als de manier van besluitvorming van de raadkamer ter sprake komt. 'Daarover kan ik niet veel vertellen, dat behoort tot het geheim van de raadkamer,' aldus Faase. 'Maar laat ik het zo zeggen dat elke uitspraak past in de lijn die door ons of door onze voorgangers over die bepaalde kwestie is uitgezet. Klinkt dat te vaag? Wel, wij gaan niet over de feiten van een zaak, onze taak ligt op het terrein van rechtszekerheid, rechtseenheid en rechtsontwikkeling. Dat betekent dat als we in een bepaalde zaak voor lijn A hebben gekozen, we niet binnen een paar jaar plots kunnen zeggen: 'Nee, bij nader inzien toch lijn B.' We nemen kleine stapjes om indien nodig de koers bij te stellen in een volgende zaak, met als uitzondering de enkele keer dat we letterlijk omgaan.'

Vennootschapsbelastingrecht

Faase werkte in de reiswereld toen zij besloot om fiscaal recht te gaan studeren aan de Universiteit van Amsterdam. De studie trok haar omdat die zoals zij zegt 'aan alle gebieden van het maatschappelijk leven raakt.' Zij werkte achtereenvolgens bij een belastingadvieskantoor en

een groot internationaal advocatenkantoor. Zij specialiseerde zich in het (internationale) vennootschapsbelastingrecht, voordat zij in 1997 overstapte naar het gerechtshof in Amsterdam. 'Als advocaat werkend in de vennootschapsbelastingpraktijk deed je veel dezelfde soort zaken, vaak voor multinationals, met dezelfde soort vragen en structuren. Dat werd op de lange duur enigszins routine. Bovendien vond ik het lastig om steeds eenzijdig standpunten te moeten verdedigen. Bij het hof kon ik focussen op de redelijke en juridisch juiste uitkomst van geschillen en daarbij de standpunten van de beide partijen beoordelen. Verder krijg je te maken met allerlei verschillende soorten zaken en mensen. Erg bevredigend werk.' Toch aarzelde zij geen moment over een overstap naar de Hoge Raad. 'De drie belangrijkste 'bloedgroepen' van de belastingkamer van de Hoge Raad zijn (voormalige) feitenrechters, belastingadviseurs en wetenschappers. De vierde bloedgroep, mensen van het ministerie van Financiën of de Belastingdienst, kunnen niet rechtstreeks naar de raad overstappen. Zij maken bijvoorbeeld eerst de overgang naar de feitenrechtspraak. Ik was adviseur en rechter geweest en had een specialisme waar toen behoefte aan was.' Of zij een moment spijt heeft gehad van de overstap naar de Hoge Raad? Geen seconde, klinkt het resoluut. 'Het klinkt misschien ongeloofwaardig, maar ik vind echt alles even boeiend aan dit werk – van het sparren met mijn wetenschappelijk medewerker (WB'er) en met mijn collega's in de raadkamer tot aan het bedenken en schrijven van een arrest.'

'In beginsel...'

Wanneer een zaak bij de raad binnenkomt is de WB'er de eerste die zich inhoudelijk erover buigt. Hij of zij leest de uitspraak van het hof, het beroepschrift in cassatie, het verweerschrift in cassatie en, als die er is, de conclusie van de advocaat-generaal.' Faase: 'Veruit de meeste zaken krijgen we zonder conclusie binnen omdat het in belastingzaken niet verplicht is om een conclusie te nemen. Het fiscale parket bestaat dan ook uit slechts vier advocaten-generaal. Helaas, zou ik bijna zeggen, want het is heel fijn als er al het nodige voorwerk is verricht, zeker in mijn vakgebied. Het belastingrecht is erg abstract en technisch en wordt vaak gewijzigd. Maar goed, ik lees natuurlijk ook alle stukken en bespreek vervolgens met mijn WB'er welke kant we volgens mij op moeten gaan.' Gezamenlijk wordt een concept-arrest geschreven en een toelichtende notitie, waarover zich, afhankelijk van de omvang en ingewikkeldheid van de zaak, vervolgens twee of vier andere raadsheren buigen. Uiteindelijk wordt in de raadkamer een besluit genomen dat, een enkele uitzondering daargelaten, past in de lijn die eerder is uitgezet. 'Vaak is de wetgeving niet helemaal duidelijk op een bepaald punt. Je zoekt dan gezamenlijk naar een redelijke oplossing die binnen het systeem van de wet past. Het kan zo zijn dat we ervoor kiezen om in onze formulering opties open te laten die later kunnen worden ingevuld. Als in een arrest de woorden staan: 'In beginsel....', dan houdt dat vaak in dat er ook uitzonderingen mogelijk zijn. In een conclusie van de advocaat-generaal zal je die woorden, met die betekenis, minder snel tegenkomen. De advocaat-generaal adviseert gewoonlijk een richting. Aan ons de vraag of wij ons daarin kunnen vinden.'

Theo van Bergen, hoofd Kenniscentrum

Het kastje

Op de leestafel van de bibliotheek ligt een fraai gebonden boek uit 1912, getiteld 'Catalogus der Bibliotheek van den Hoogen Raad der Nederlanden.' De bibliotheek is nu een Kennisplein, de catalogus een portaal. Onveranderd is de serene rust in de ruime met boeken en tijdschriften gevulde zaal. Achter in de bibliotheek is het kantoor van het hoofd van het Kenniscentrum, Theo

van Bergen, die met zichtbaar plezier vertelt over de grote veranderingen van de afgelopen tien jaar. Hij werd destijds aangenomen als bibliotheekmanager van een zoals hij zegt 'goedlopende, servicegerichte bibliotheek, sterk gericht op fysieke boeken.' Nadien is een digitaal systeem opgetuigd waarmee gericht naar informatie kan worden gezocht in zo'n 20.000 digitale boeken en 9 miljoen documenten, waaronder Kamerstukken, arresten en tijdschriftartikelen. Bij alle veranderingen is één ding hetzelfde gebleven: het kastje. Van Bergen: 'Vroeger kwamen de juristen bij ons met vragen over een bepaalde kwestie. De medewerkers van de bibliotheek zochten in boeken en tijdschriften naar het gevraagde materiaal, dat vervolgens werd geprint en werd klaargelegd bij wat het kastje werd genoemd. Het kastje was en bleef al die tijd een begrip, ook nu de juristen zelf in de systemen op zoek gaan naar het materiaal dat zij voor een zaak nodig denken te hebben. Ook het kastje zelf kent inmiddels een digitale variant.'

Monnikenwerk

Hoezeer digitalisering het werk heeft veranderd, nog steeds zijn vijf van de in totaal negentien medewerkers van het Kenniscentrum dag in dag uit geconcentreerd bezig met het handmatig anonimiseren en pseudonimiseren van de arresten. 'Zij vallen onder de afdeling documentatie. Een aantal doet dit werk in civiele zaken, anderen in strafzaken of fiscale zaken. In fiscale zaken gaat dit in totaal om zo'n vijftien arresten per week. Wanneer de arresten zijn geanonimiseerd worden metadata en een inhoudsindicatie toegekend, waarna ze kunnen worden gepubliceerd. Het handmatig anonimiseren/pseudonimiseren is echt monnikenwerk, vandaar dat we het zo hebben geregeld dat zij niet alleen dit werk doen, maar ook deels voor andere taken worden ingezet,' zegt Van Bergen. De geanonimiseerde arresten worden uiteindelijk gepubliceerd op rechtspraak.nl. 'Soms anonimiseren we niet, bijvoorbeeld bij namen van publieke personen.'

"Er is altijd wel iets nieuws waarmee we aan de slag kunnen."

AI

Inmiddels is een pilot gestart waarin AI-technieken het handmatige werk overnemen. Theo: 'De pilot betreft een paar honderd oude arresten van voor het jaar 2000, dus van voor de tijd dat de arresten op rechtspraak.nl beschikbaar zijn. Die arresten konden alleen worden ingezien bij Kluwer, maar dan stuitte je op een betaalmuur. De pilot is geslaagd en we hebben de software nu in huis om ook de actuele arresten met hulp van AI te anonimiseren. Maar zover is het nog niet. De overheid is om privacyredenen erg terughoudend met AI en wij als Hoge Raad zijn zo mogelijk nog terughoudender.'

Hoewel hij popelt om de pilot verder uit te bouwen, begrijpt hij de terughoudendheid. 'We moeten uit hoofde van onze positie in het rechtsbestel ook op dit terrein met veel

voorzichtigheid acteren. Dat betekent dat we altijd ruim aan de veilige kant van het privacyspectrum blijven. Het is echter wel essentieel dat we ons als Hoge Raad bewust zijn van de technologische ontwikkelingen, inclusief de valkuilen en mogelijkheden van AI. We hebben daarom als test zelf een Large Language Model gebouwd op het gebied van intellectueel eigendom. Dat doen we dus alleen op basis van de openbare informatie die beschikbaar is in ons Kenniscentrum. Na een paar maanden experimenteren functioneert het model best aardig, maar het is nog te vroeg om het te gebruiken voor het primaire proces. Het is eigenlijk nog een soort speeltuin.' Hij loopt naar zijn computer en scrollt naar een arrest van de Hoge Raad. 'Kijk, elk arrest krijgt een nummer dat begint met ECLI:NL:HR, gevolgd door het jaar en een volgnummer. Op basis van deze ECLI-code bundelen we in ons systeem alles wat over die zaak is gepubliceerd, van lagere regelgeving tot boeken en artikelen in tijdschriften.'

'De Hoge Raad is een ontzettend fijne organisatie om voor te werken. Het is een relatief kleine, maar belangrijke plek waar op hoog niveau wordt nagedacht over fundamentele kwesties in de samenleving. Doordat we klein zijn kan er snel geschakeld worden. Dat doen we ook, want er is altijd wel iets nieuws waarmee we aan de slag kunnen. Ik houd van verandering. Daarom ben ik hier op mijn plek.'